

Pranešimo atviroje diskusijoje LMA 2024.01.25, 13.00 – 16.00

„Darnus vystymasis – Žmonijos išlikimo strategija: Kaip tai pasiekti? (tezės)“

Pasaulyje darnaus vystymosi koncepcija, kaip šiuolaikinė Žmonijos išlikimo strategija pirmą kartą buvo apsvaistyta ir patvirtinta Jungtinių Tautų Generalinėje Asamblėjoje 1992 m., ir yra tyrinėjama praktiškai visose šalyse. 2015 m. rugsėjo mėn. Jungtinių Tautų 193 šalys-narės Generalinėje Asamblėjoje patvirtino naują globalų projektą „Transforming Our World“, numatantį Planetos šalių bendros ateities kelius, grįstus naujomis transformacijomis ir labiau tikslingais metodais. Globalų projektą sudaro 17 tikslų ir 169 uždaviniai, kurie kartu tarsi sudaro nedalomą ir visa apimančią darnaus vystymosi koncepciją. ***Ypatinę reikšmę daugelio šių tikslų ir uždavinių, pavyzdžiui, klimato kaita, bioįvairovės nykimas, žemės ir vandenynų būseną, vykdymo sėkmei turi įvairios taršos generavimas, kurį tiesiogiai apsprendžia vartojimo ir gamybos bei paslaugų būdai.*** 2016 m. Jungtinių Tautų Aukšto Lygio Politiniame Forume (*UN High Level Political Forum*) šalys - narės išreiškė nuogastavimą dėl Globalaus Projekto tikslų ir uždavinių mokslinės įžvalgos ir pagrįstumo. Buvo nutarta skubiai organizuoti pasaulinį konkursą žymiausiems mokslininkams darnaus vystymosi srityje nustatyti, iš kurių suformuoti 15 nepriklausomų mokslininkų grupę, kuri parengė ataskaitą „**The Future is Now: Science for Achieving Sustainable Development**“ ir kuri buvo pristatyta, apsvaistyta ir teigiamai įvertinta Jungtinių Tautų Generalinėje Asamblėjoje. Pagrindinė tezės:

1. Nedarnumas tai šiuolaikinio modernaus gyvenimo neplanuotos pasekmės. Beveik viskas, kas iki šiol buvo atlikta darnaus vystymosi vardu yra tik bandymas sumažinti nedarnumą. Tačiau nedarnumo mažinimas, nors ir labai svarbus, neveda į darnų vystymąsi, t.y. nesukuria darnumo. Nors nedarnumo mažinimas nėra tas pats kaip darnumas, tačiau sistemų teorijos ir praktikos požiūriu tai yra **būtina sąlyga** darnaus vystymosi užtikrinimui. Pagrindiniai šiuo metu naudojami nedarnumo mažinimo metodai ir sistemos: ***ištekliai tausojanti ir švaresnė gamyba, taršos prevencija ir prevencinės inovacijos, ekologinis gaminių projektavimas, aplinkos vadyba ir aplinkos kaštų vertinimas, žiedinė ekonomika, integruota atliekų vadyba, socialinė verslo atsakomybė, tausojantis vartojimas (gaminys – paslauga), pramoninė ekologija, ekologinis ženklavimas, darnios plėtos rodikliai ir darnumo ataskaitos.*** Visų išvardintų metodų matematinį pagrindą sudaro detali procesų struktūrinė išraiška bei maksimaliai tikslūs medžiagų ir energijos balansai. ***Medžiagų bei energijos srautai paversti kaštais ir gamybos (medžiagų, darbo jėgos, įrengimų, valdymo) nuostoliai generuojant taršą taip pat paversti kaštais sudaro pagrindą prevencinių inovacijų investicijų finansiniam pagrindimui. Tai visiškai nauja kaštų įvertinimo ir apskaitos sistema, kurios įgyvendinimui reikia iš esmės pakeisti egzistuojančią žmonės/organizacijos praktiką, be kurios neįmanoma realizuoti nedarnumo mažinimo būdus ir sistemas***

2. Nedarnumo mažinimui labai svarbu įgyvendinti atsakingo vartojimo koncepciją. Pagal JT tausojantis vartojimas yra paslaugų ir susijusių gaminių vartojimas pagrindiniams žmogaus poreikiams tenkinti ir geresnei gyvenimo kokybei užtikrinti kartu mažinant gamtinių išteklių naudojimą, taip pat emisijų, teršalų ir atliekų generavimą per visą paslaugų ir gaminių būvio ciklą ir tuo pačiu garantuojant ateities kartoms ne blogesnę gyvenimo kokybę. Atsakingą vartojimą galima realizuoti pagal 5 žingsnių metodiką: ***1. Atsisakyti planuojamo gaminių greito susidėvėjimo/pasenimo strategijos; 2 Atsisakyti reklamos; 3. Nešvaistyti maisto; 4. Ženkliai sumažinti ekologiniu požiūriu destruktivių gamybą; 5. Pereiti nuo nuosavybės prie bendro naudojimo (ypač transporte).***

3. Akivaizdu, kad pramonės augimas ženkliai prisidėjo gerinant gyvenimo kokybę, tačiau tuo pačiu tenka pripažinti, kad jos neigiamas poveikis žmonių bendruomenėms ir aplinkai yra nedarnus. Ekonominio augimo atskyrimas nuo

aplinkos ir socialinių kaštų visuose lygmenyse yra vienintelis sprendimas, kuris galimas tik atlikus ekonominio vystymosi sisteminės transformacijos. Tai yra darnaus vystymosi valdymo **pakankama sąlyga**. Pagrindinės tokio vystymosi sistemos savybės turėtų būti:

- Pagrindinis socialinio- ekonominio vystymosi indikatorius turi apimti visas darnaus vystymosi dimensijas: ekonominę, technologinę, aplinkosauginę ir socialinę;
- Uždara aplinkos požiūriu sistema, iš kurios į aplinką dėl prevencinių priemonių naudojimo, nepatenka bet kokios formos tarša, t.y. vietoje atliekų perdirbimo naudojama pakartotinio panaudojimo, taisymo bei pergaminimo principas, didina medžiagų ir energijos panaudojimo efektyvumą, naudoja atsinaujinančius išteklius, kuria vertę iš atliekų;
- Gamyba, kuri skatina tausojantį vartojimą ir padeda diegti „pakankamumo“ principą;
- Gamyba, kuri vietoj gaminio vartotojui teikia jo funkciją;
- Gamyba, kuri kuria socialinę vertę darbuotojams, visuomenei ir aplinkai.

4. Norint įdiegti darniam vystymuisi būtiną sąsają **„mokslas – valdžia – visuomenė“** universitetai turi save atrasti iš naujo, t. y. keisti savo mokslinių tyrimų ir studijų metodus bei institucijų struktūrą. Jeigu pripažintume, kad ateitis priklausys tarpšritiniams misijoms grįžtiems moksliniams tyrimams ir studijoms, tuomet Ateities universitetas savo veikloje turėtų atsižvelgti į plačios visuomenės interesus, būti sąlyginai atviras komerciniams santykiams ir iš esmės vykdyti tarpšritinius mokslinius tyrimus ir studijas. Taigi, Ateities universiteto struktūros pagrindą sudaro dideli tarpšritiniai mokslinių tyrimų ir studijų centrai, kuriems būdingi aiškiai apibrėžti bendravimo su visuomene ir komercinėmis institucijomis tikslai. Tokia universiteto struktūra labai sumažintų administracijos dydį ir jos išlaidas, atkurtų akademinę etiką bei laisvę, taip pat lygiavertį įvairių sričių tyrėjų bendradarbiavimą, kuris užtikrintų galimybes dalyvauti sprendžiant visuotines problemas.

5. Vertybių kaita. **Daugiau bendradarbiavimo – mažiau konkurencijos;**

Daugiau empatijos – mažiau gobšumo;

Daugiau globalaus suvokimo – mažiau provincialumo;

Daugiau lokalių veiklos – mažiau globalizacijos;

Ir apskritai – daugiau etikos ir moralės visose gyvenimo ir veiklos srityse

6. **Darnaus vystymosi tikslai** negali būti įgyvendinami po vieną – tik santykyje su visais kitais sinergijos ir kompromisų principu. Pagrindinės problemos: atskirtis ir skurdas, klimato kaita, bioįvairovės nykimas, netausojantis vartojimas ir nedarni gamyba;

7. **Turim atvirai pripažinti, kad ateities problemos negali būti išspręstos tradicine ekonominio augimo ir pasiklivimo technologijomis paradigma arba specialiomis politinėmis priemonėmis mažinančiomis labiausiai neetišką elgseną ir „niuksint“ vartotojus, firmas ir darbuotojus „tinkama“ kryptimi, t.y. kviečiant visuomenę elgtis „teisingai“ esant blogai sistemai/struktūrai.**

Akad. Jurgis Kazimieras Staniškis

KTU profesorius – emeritas

Jungtinių Tautų Globalaus Darnaus vystymosi Nepriklausomų mokslininkų grupės narys